

Motion till riksdagen

1986/87:K127

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Ändringar i tryckfrihetsförordningen m. m.
(prop. 1986/87:151)

Den föreliggande propositionen är ett egendomligt dokument. En stor del av propositionens överväganden föreläggs inte riksdagen för beslut utan skall uppenbarligen ses som en positionsbestämning från socialdemokraterna inför de parlamentariska överläggningar som föredragande statsrådet aviserar att han ämnar inbjuda till för ärendets fortsatta beredning. Dessa överläggningar syftar till att uppnå enighet mellan de politiska partierna kring en förestående omfattande reformering av tryckfrihetsförordningen för att skapa ett utbyggt grundlagsskydd för fler medier än det tryckta ordet. Vi delar självfallet regeringens ambition att dessa överläggningar skall syfta till att nå fram till ett resultat som innebär att de grundlagsändringar som kan bli aktuella kan fattas i bred enighet i riksdagen.

Vi beklagar dock att regeringen i detta lagstiftningsarbete har valt att frånga det traditionella sättet att bereda grundlagsfrågor, nämligen att göra detta i samråd med den politiska oppositionen redan från början. Det sätt på vilket regeringen nu har valt att lägga upp arbetet riskerar att försvåra möjligheterna att hitta breda parlamentariska lösningar.

Förutom att redogöra för de principiella utgångspunkter vilka regeringen anser skall ligga till grund för det fortsatta arbetet med att stärka grundlagsskyddet för de nya medierna presenteras i propositionen ett antal förslag om ändringar i tryckfrihetsförordningen. Vi behandlar dessa förslag i det följande.

Vi avstår emellertid från att nu kommentera samtliga de delar som behandlas i den del av propositionen som kommer att bli föremål för den parlamentariska beredningen. I samband med detta arbete kommer vi självfallet, att utifrån våra sedan länge kända uppfattningar, yrka att förhandsgranskningen av film som vänder sig till vuxna skall tas bort. Vi kommer vidare att hävda att det skall råda grundlagsfäst frihet att etablera sändningsföretag inom etern.

Vi vill emellertid redan nu kort ange några principiella utgångspunkter som vi anser bör gälla för det fortsatta beredningsarbetet. Vi framställer också yrkanden i vissa frågor där vi anser att riksdagen redan nu bör fatta beslut.

Den lagtekniska konstruktionen

Bakgrunden till att regeringen sent omsider väljer att låta frågan om hur man skall skapa ett utbyggt grundlagsskydd för fler medier än det tryckta

ordet bli föremål för en parlamentarisk beredning är den kritik som i den allmänna debatten har riktats mot den lagtekniska konstruktion som har valts i lagrådsremissen. Detta förslag innebär att villkoren för de övriga uttrycksformerna regleras i en andra avdelning fogad till nuvarande tryckfrihetsförordningen (TF). Kritikerna förordade i stället den modell som har föreslagits av yttrandefrihetsutredningen, med villkoren givna i en fristående yttrandefrihetsgrundlag vid sidan av TF.

Utredningens ambition bakom den planerade reformen var — såsom den också avtecknade sig i direktiven till yttrandefrihetsutredningen — att så långt möjligt göra tryckfrihetsförordningens principer bärande i grundlag även för de andra medierna. Det var då logiskt att försöka åstadkomma en sammanhållen grundlag, gemensam för alla de offentliga uttrycksformer-
na.

Ett sådant försök gjordes också först i yttrandefrihetsutredningen, konsekvent genomfört enligt TF:s mönster. Men under den debatt som fördes i den lagtekniska frågan inom och utom utredningen mognade en enighet fram till förmån för alternativet den fristående grundlagen.

Det uttryckte inte något misslyckande — det hade visat sig möjligt att föra ut TF-principerna till de andra medierna. Men det hade inte kunnat ske fullt ut.

Den lagtekniska frågan besvarades i varsamhetens tecken. Man föredrog att låta TF stå kvar orubbad, med sin historiska hävd och med sin helgjutna systematik — inte ensam men alltså utgörande det obrutna mönstret.

I lagrådsremissen har nu valts en tredje lösning. Enligt vår mening är det inte någon lyckad lösning. Den för in en osäkerhet i TF, vars systematik rubbas både till form och i sak. I stället för en andra grundlag på egna fötter får vi en TF på svaga fötter.

Vi vill inte göra gällande att alla argument omedelbart skulle tala i samma riktning. I propositionen anförts exempelvis ett som kräver en begrundan. En särskild yttrandefrihetsgrundlag kan, påpekas det, komma att ses som något av en mediepolitikens experimentområde. Det kan inte, sägs det vidare, uteslutas, att en sådan utveckling på lång sikt skulle innebära risker för tryckfriheten lika väl som för yttrandefriheten i övriga medier.

Risken för en experimentlusta som styrs av en önskan att snarare kontrollera än främja yttrandefriheten finns. Frågan är var den skall tas — i tryckfrihetsförordningen eller utanför den. Kanske kan risken trots allt avvärras bäst om den opinion som slår vakt om yttrandefriheten har kvar ett intakt fäste i TF.

Saken är svårbedömd eftersom det ytterst rör sig om antaganden om vilken grad av respekt som kan komma att visas inför skilda lagkonstruktioner, i kritiska lägen eller under intryck av försåtliga förskjutningar i tänkesätten. Men det gör inte frågan mindre viktig.

Vi har vid våra försök att stämma av argumenten för och emot olika lösningar kommit fram till att yttrandefrihetsutredningens är den tryggaste.

Vi anser därför också att den breda enigheten under den fortsatta beredningen bör sökas där den redan en gång har konstaterats, i den parlamentariska utredningen. ●ch vi förutsätter att det inom ramen för den fortsatta beredningen blir möjligt att fritt aktualisera olika delförslag lagda under

utredningsarbetet. Hela den tänkta grundlagsreformen måste göras tillgänglig för en prövning.

Mot. 1986/87
K127

Utvidgad meddelarfrihet

Folkpartiet anser att det är angeläget att man tar fasta på yttrandefrihetsutredningens förslag att meddelarfriheten skall utvidgas till att gälla även utanför det offentlighetsrättsliga området. Sedan förslaget lades fram har argumenten för det ökat i tyngd. Raden av "affärer" har demonstrerat vikten av att man gör allvar av principen att "där beslutsmakt finns, där skall också insyn finnas".

Departementschefen uttalar sympati för förslaget. Men han anför betänkligheter inför dess räckvidd. Vi finner inte dessa invändningar relevanta. Det utvidgade skyddet skall enligt utredningsförslaget bara aktualiseras om det finns en avtalad tystnadsplikt, efterforskning inledd eller sanktioner aktualiseras.

Förslaget finns utarbetat i lagtext i utredningens huvudbetänkande och i dess betänkande om följdlagstiftningen. Lagtexten måste dock ges en något annan utformning beroende på den teknik som i propositionen har valts för kvalificeringen av tystnadsplikter. På den korta motionstid som har stått till buds har det inte varit möjligt att genomföra den modifieringen. Vi utgår från att det kan ske under det fortsatta beredningsarbetet. Vad vi här har anfört angående ett utvidgat meddelarskydd bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Kompletterad instruktion

I 1 kap. 4 § första stycket TF finns, konstaterar yttrandefrihetsutredningen i sitt huvudbetänkande, en bestämmelse som sedan länge har ansetts vara en av de allra viktigaste i TF. Den föreskriver att alla som har att vaka över TF:s efterlevnad skall ha i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, fästa uppmärksamheten mer på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla. Bestämmelsen, som brukar kallas instruktionen, gäller enligt sin ordalydelse bara inom TF:s direkta tillämpningsområde.

Utanför det området finns däremot ingen uttrycklig lagregel om rätt och skyldighet att beakta yttrandefrihets- och informationsintressena i fall av kollisioner mellan dem och något annat av rättsordningen skyddat intresse. Sådana intressekollisioner kan föreligga exempelvis i mål som rör intrång i upphovsrätt och i mål som rör sättet för anskaffning av uppgifter för publicering.

Utredningen fann det vara en brist i gällande rätt att lagstiftningen inte ger något formellt stöd för beaktande av yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressen som kan finnas också i vanliga brottmål. Den bristen har vid några tillfällen kommit i dagen under de senaste åren vid handläggningen av brottmål och har tilldragit sig allmän uppmärksamhet.

Den praktiska slutsats som utredningen har dragit är att man direkt till instruktionen bör foga ett andra stycke av följande innehåll: "Den som i

övrigt skall döma i brottmål skall iakttas samma förhållningssätt, om det av omständigheterna framgår att syftet har varit att tillgodose yttrande- och informationsfriheten.”

Vi föreslår att riksdagen beslutar i enlighet med vad vi här har anfört.

Hets mot folkgrupp

I propositionen föreslås en skärpning av ansvarsbestämmelsen om hets mot folkgrupp i brottbalken och i tryckfrihetsförordningens brottskatalog. Förslaget innebär att kravet på att ett uttalande för att vara straffbart måste ske offentligt eller spridas bland allmänheten slopas. Det skall enligt förslaget räcka att ett missaktande uttalande görs eller sprids.

Samhället skulle därmed slå fast att alla uttalanden som uttrycker missaktning för folkgrupp etc. är oacceptabla så snart de förekommer utanför den rent privata sfären (nära anhörig) enligt propositionens motivtext.

För folkpartiet har det alltid varit självklart att bekämpa rasism och fördomar. Det ingår i vårt liberala arv. Men i detta arv ligger också en strävan att försvara yttrandefrihet och tryckfrihet.

I den konflikt som sålunda oundvikligen måste uppstå mellan dessa båda för demokratin väsentliga intressen måste alltså ytterst grannliga avvägningar göras. I dessa avvägningar har vi tidigare av olika skäl ansett oss böra acceptera de inskränkningar i yttrandefriheten som redan finns genom brottbalkens nuvarande förbud mot hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 § BrB.

Vi har också — inte minst med tanke på invandrarfientliga yttringar som kommit till uttryck på sistone — förståelse för att frågan om ett starkare förbud än hittills kommit upp till debatt. Av rent känslomässiga skäl kunde det alltså vara lockande att biträda propositionens förslag eftersom den också råkat komma i en tid när några små men högljudda och militanta invandrarfientliga grupper lyckats fånga en viss massmedial uppmärksamhet. Det intresse dessa grupper därigenom måhända kan ha fångat för sina odemokratiska idéer måste naturligtvis bekämpas med all kraft. Det skall därför inte råda något tvivel om att vi står bakom bevekelsegrunderna till propositionens förslag.

Frågan är dock om kampen mot rasism och invandrarfientlighet skall ske öppet, med övertygande argument eller genom ytterligare förbud och inskränkningar i den yttrandefrihet som är en av grundpelarna i vår demokrati. Vi har för vår del stannat för att den bör och måste ske genom en öppen debatt. Vi är själva — och vi menar att övriga riksdagspartier också är det — så övertygade om att vi har absolut rätt och har en överväldigande majoritet av Sveriges folk bakom oss när vi påstår att varje generellt missaktande uttalande om folkgrupp eller ras är så odemokratiskt, ologiskt och omänskligt att det går att med argument övertyga nästan alla dem som till äventyrs har en annan uppfattning att de har fel. Vi är också övertygade om att det är synnerligen viktigt att vi får behålla denna möjlighet i framtiden. Vi kan nämligen aldrig i lag förbjuda någon medborgare att tänka odemokratiska tankar. Och för oss framstår ett samhälle där ”tankens frihet” vore detsamma som friheten att tänka i det fördolda men inte tala öppet som det mest skrämmande av alla. Med dessa för oss grundläggande värderingar blir

resultatet av våra avvägningar att vi inte kan eller vill stödja förslaget om en ändring av 7 kap. 4 § TF och 16 kap. 8 § BrB.

Att nu slå in på en väg där man förbjuder människor att också i slutna församlingar framföra vissa uppfattningar riskerar vidare att leda till att samhället för att kontrollera att förbudet efterföljs tvingas att förlita sig på angivare eller vidta andra integritetskränkande åtgärder. Detta öppnar perspektiv som måste förbli främmande för vårt land.

Enligt vår uppfattning bör dessa rent principiella och med grundlagarnas idéer överensstämmande argument vara tillräckliga för ett avslag. Vi vill emellertid därutöver tillägga att förslaget (rent lagtekniskt) rimmar illa med de ambitioner justitieministern ger uttryck för i den allmänna motiveringen såsom att "grundlagsskyddet för yttrandefriheten bör förstärkas", att det "måste krävas särskilda skäl för att i grundlag reglera förhållandet mellan enskilda" och att det är viktigt att "skyddet ges en sådan utformning att reglerna blir tillräckligt klara för att inte vålla tillämpningsproblem för myndigheter och enskilda". Vi kan nämligen själva instämma i samtliga yttranden. Vi beklagar att justitieministern och regeringen inte själva drar konsekvenserna av dessa påståenden.

Brottskatalogen

Enligt departementschefens förslag införs i brottskatalogen principen om s. k. dubbel täckning även beträffande brotten om otillåtet offentliggörande. Detta innebär att det straffbara området väl kan inskränkas genom lagstiftningsbeslut i vanlig ordning men inte utvidgas utan att grundlagsändring genomförs. Departementschefen vill dock — i motsats till vad yttrandefrihetsutredningen föreslog — bibehålla nuvarande ordning om landet är i krig eller omedelbar krigsfara. Då skall som tryckfrihetsbrott anses också sådan gärning som en ansvarig utgivare begår genom att offentliggöra uppgifter om förhållanden vilkas röjande enligt allmän lag innefattar annat brott mot rikets säkerhet än som enligt TF:s brottskatalog tillämpas i fredstid. Vi anser oss inte kunna tillstyrka departementschefens förslag utan förordar att man i stället skall godta yttrandefrihetsutredningens förslag att något undantag för krigsförhållanden inte skall göras i fråga om brotten mot rikets säkerhet. De bestämmelser som tillämpas i fredstid är så utformade att de täcker in även de extrema lägena.

Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställer vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad vi i motionen anfört angående ett utvidgat meddelarskydd,
2. att riksdagen beslutar om sådan ändring i 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen att ett nytt andra stycke av följande lydelse införs:

Den som i övrigt skall döma i brottmål skall iaktta samma förhållningsätt, om det av omständigheterna framgår att syftet har varit att tillgodose yttrande- och informationsfriheten.

3. att riksdagen avslår propositionens förslag om ändring av 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen och 16 kap. 8 § brottsbalken angående hets mot folkgrupp.

4. att riksdagen avslår propositionens förslag vad gäller 7 kap. 5 § p. 3 tryckfrihetsförordningen angående tryckfrihetsbrott vid krig eller krigsfara.

Mot. 1986/87
K 127

Stockholm den 29 maj 1987

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Anne Wibble (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

